L’enemic interior i l’enemic exterior

Proposta experimental sobre la jerarquia de l’hostilitat en la identitat nacional espanyola

Xema Gatnau

1. Idea de fons

Aquest experiment pretén estudiar empíricament una hipòtesi sobre l’evolució de la identitat política espanyola: **si, en determinats sectors de la societat espanyola contemporània, el conflicte amb l’independentisme català activa una hostilitat emocional igual o superior a la provocada per un adversari exterior nord-africà.**

La intuïció històrica de partida és el contrast amb períodes com la denominada Reconquesta, durant els quals la construcció política i religiosa dels regnes cristians peninsulars es va articular en gran part davant un adversari exterior o religiosament diferenciat. La pregunta és si, en l’Espanya contemporània, **l’“enemic interior” català ha adquirit, per a una part de la població, una càrrega emocional superior a la de l’“enemic exterior”.**

Aquesta comparació històrica funciona només com a motivació teòrica. L’experiment no podria comparar directament les actituds actuals amb les de poblacions medievals, sinó comprovar la jerarquia actual de reaccions davant diferents identitats.

---

2. Pregunta principal

Davant una provocació objectivament equivalent contra símbols, institucions o sobirania espanyola, canvia la intensitat de la reacció segons que l’autor sigui identificat com a independentista català, marroquí/algerià, espanyol o no sigui identificat nacionalment?

La clau és que **l’acció sigui exactament la mateixa** i només canviï la identitat atribuïda al protagonista.

---

3. Hipòtesis

H1 — Enemic interior

Una mateixa provocació generarà en una part de la població espanyola una resposta negativa igual o superior quan l’autor sigui presentat com a independentista català que quan sigui presentat com a marroquí o algerià.

H2 — Efecte generacional

Aquesta diferència serà més elevada entre les cohorts de més edat.

H3 — Possible inversió generacional

Entre els participants més joves, especialment la Generació Z, la diferència disminuirà o podria invertir-se, amb una major sensibilitat relativa davant una amenaça exterior.

H4 — Efecte de l'etiqueta identitària

Una part de la resposta negativa no dependrà exclusivament de la conducta observada, sinó de la identitat atribuïda al protagonista.

---

4. Mostra

Per a l'experiment principal:

600–1.000 participants, amb estratificació per edat:

- 18–29
- 30–44
- 45–59
- 60–74
- 75+

Caldria registrar també:

- sexe;
- comunitat autònoma;
- nivell educatiu;
- ideologia esquerra-dreta;
- vot;
- intensitat de la identitat espanyola;
- actitud prèvia envers Catalunya i la immigració;
- contacte personal amb catalans i persones d'origen nord-africà.

Catalunya podria analitzar-se separadament o excloure's de l'anàlisi principal i utilitzar-se com a grup de contrast.

---

5. Experiment principal

Els participants observarien diverses fotografies o vídeos breus d'una **mateixa provocació simbòlica**, modificada digitalment o recreada de manera controlada.

Per exemple:

> Un grup ocupa breument un espai institucional, retira una bandera espanyola i hi col·loca una altra bandera.

La conducta seria idèntica en totes les condicions.

Condicions experimentals

A. Independentista català
Bandera independentista catalana i identificació explícita de l'actor.

B. Marroquí o algerià
Bandera corresponent i identificació nacional.

C. Espanyol
Actor identificat simplement com a espanyol, utilitzat com a control intragrupal.

D. Identitat desconeguda
Exactament la mateixa conducta, però sense informació sobre nacionalitat o identitat política.

Aquesta quarta condició permet separar **l'aversió provocada per l'acció** de **l'aversió addicional generada per l'etiqueta identitària**.

---

6. Disseny millorat

En comptes d'utilitzar una única escena, cada participant veuria diverses provocacions de diferent intensitat:

1. exhibició d'una bandera;
2. retirada simbòlica d'una bandera espanyola;
3. ocupació breu d'un edifici institucional;
4. declaració verbal contra la sobirania espanyola.

L'ordre dels estímuls seria aleatori.

Idealment, cada conducta tindria versions visualment gairebé idèntiques en què només canviés la identitat del protagonista.

Això evitaria que el resultat depengués d'una fotografia concreta.

---

7. Test posterior a cada estímul

En una escala de **0 a 10**:

1. Quanta **ira** et provoca?
2. Quant **rebuig** et provoca?
3. Quanta **amenaça** perceps?
4. Fins a quin punt ho consideres una **ofensa a Espanya**?
5. Fins a quin punt et genera **aversió envers els protagonistes**?
6. Quina severitat de resposta de l'Estat consideraries adequada?

També es podria demanar:

Quina probabilitat hi ha que aquesta persona representi una amenaça real per a Espanya?

0 = cap
10 = màxima

---

8. Índex d’Hostilitat Política

Les diferents preguntes permetrien construir un **Índex d’Hostilitat Política (IHP)**.

La comparació central seria:

IHP català independentista − IHP actor nord-africà

Un valor positiu indicaria una major hostilitat relativa envers l’actor català.

Un valor negatiu indicaria una major hostilitat envers l’actor exterior.

L’element més interessant seria analitzar aquest diferencial segons l’edat.

---

9. Subexperiment psicofisiològic

Per complementar les respostes declarades, es podria realitzar un segon experiment amb aproximadament **80–150 participants**, també distribuïts entre diferents cohorts d’edat.

L’objectiu seria observar si les diferències declarades tenen un correlat en les **reaccions fisiològiques automàtiques**.

Cap d’aquestes variables mesura directament “odi”. Mesuren activació emocional, atenció, estrès o valència negativa. La seva utilitat apareix quan coincideixen sistemàticament amb les altres mesures.

---

10. Variables fisiològiques

Conductància electrodèrmica — EDA/GSR

Mesura els petits canvis en la conductivitat de la pell produïts per l’activació del sistema nerviós autònom.

Permetria comparar la intensitat de l’activació emocional immediata davant cada identitat.

Freqüència cardíaca i HRV

Permetrien observar canvis autonòmics associats a estrès, alerta i activació.

Pupil·lometria

La dilatació pupil·lar ofereix una mesura addicional d’activació i càrrega atencional.

Eye-tracking

Permetria determinar:

- quin element observa primer el participant;
- quant temps mira la bandera;
- quant temps mira el rostre;
- quan identifica els símbols polítics o nacionals.

EMG facial

Especialment l'activitat del **corrugator supercilii**, relacionada habitualment amb reaccions afectives negatives.

---

11. Protocol psicofisiològic

Cada estímul podria seguir aquesta seqüència:

10 segons de línia basal neutra → 10–20 segons d'estímul → resposta immediata del participant.

Durant tot el procés es registrarien les variables fisiològiques.

Després de cada escena, el participant puntuaria:

- ira;
- amenaça;
- aversió;
- càstig desitjat.

Així s'obtindrien simultàniament tres tipus de dades:

resposta declarada + decisió conductual + resposta fisiològica.

---

12. Una variable especialment interessant: declaració versus reacció automàtica

El subexperiment permetria estudiar el possible **desacoblament entre allò que una persona afirma sentir i la seva reacció fisiològica**.

Per exemple, un participant podria declarar:

> "Les dues situacions em molesten igual."

Però mostrar una activació autonòmica sistemàticament superior davant una de les dues identitats.

Això no demostraria per si sol una hostilitat inconscient, però sí una **diferència de resposta emocional automàtica que requeriria explicació**.

13. Anàlisi generacional

La hipòtesi central es podria expressar estadísticament com una interacció:

identitat del protagonista × edat → resposta emocional

La troballa més interessant seria un **crossover generacional**.

Per exemple:

cohorts grans:
català independentista > actor exterior

cohorts joves:
actor exterior ≥ català independentista

Aquesta inversió indicaria que la jerarquia emocional dels adversaris polítics podria estar canviant entre generacions.

---

14. Controls importants

Perquè el resultat sigui interpretable caldria:

- utilitzar la mateixa conducta en totes les condicions;
- controlar l'aparença, edat i sexe dels protagonistes;
- aleatoritzar l'ordre dels estímuls;
- utilitzar diversos actors i escenes;
- incloure estímuls neutres;
- mesurar les actituds polítiques prèvies;
- predefinir les hipòtesis abans d'analitzar les dades;
- separar l'efecte de la nacionalitat de l'efecte de la religió;
- evitar que el participant pugui deduir fàcilment la hipòtesi de l'estudi.

El subestudi fisiològic requeriria també consentiment informat i el corresponent protocol ètic.

---

15. Què podria demostrar l'experiment?

No demostraria literalment que **"Espanya odia més els catalans que els moros"**, perquè un Estat o una societat no constitueixen un únic subjecte psicològic i perquè el concepte d'"odi" és massa ampli.

Sí que permetria formular una conclusió molt més precisa:

> **Davant una mateixa transgressió simbòlica contra Espanya, és possible mesurar si determinats grups de ciutadans reaccionen més negativament quan l'autor és identificat com a independentista català que quan és identificat com a membre d'una nacionalitat exterior potencialment rival.**

Si aquesta diferència aparegués tant en les declaracions com en el comportament i les mesures fisiològiques, i especialment si fos molt pronunciada entre determinades generacions, tindríem evidència d'un fenomen més profund:

en una part de la identitat nacional espanyola contemporània, l'enemic interior podria haver adquirit una càrrega emocional superior a l'enemic exterior.

I si aquesta relació s'invertís entre les generacions joves, l'experiment detectaria també una possible transformació futura d'aquesta estructura d'hostilitat.